

**З.В. Кузнєцова,  
к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права  
та правосуддя,  
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова**

## **СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЮРИДИЧНУ ПРИРОДУ ВИБОРЧОГО ПРАВА**

Поняття “вибори” в Україні має дещо інший зміст, ніж в інших країнах. З однієї сторони, він значно вужчий, оскільки пов’язаний тільки з формуванням представництва в державних структурах та органах місцевого самоврядування. Наприклад, дане поняття на Заході асоціюється з будь-яким виборним на репрезентативній основі, починаючи з комунальних, корпоративних виборів і закінчуючи формуванням владних структур.

З іншої сторони, вибори в Україні несуть значне ідеологічне навантаження, використовуються для пропаганди існуючого політичного устрою, лідерів держави, демонстрації успіхів, частіше ілюзорних. Особливо яскравою ілюстрацією цього були вибори в радянський період розвитку української державності.

Сьогодні, коли виборчий процес в Україні прийняв інші, реальні підходи формування представницьких органів шляхом безпосереднього волевиявлення, можна констатувати, що відношення до виборів змінилось. Вибори являються важливим інститутом держави, торкаються інтересів фактично усіх громадян України, яким виповнилось 18 років і наділених активним виборчим правом. Від виборів багато в чому залежить, як будуть функціонувати представницькі органи держави і виконувати обов’язки посадові особи, обрані на основі волевиявлення громадян.

Що стосується поняття “виборче право”, то, як відмічають багато дослідників, воно представляє собою сукупність правових норм, які регулюють відносини, пов’язані з правом громадян обирати і бути обраними в представницькі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також регулюють відносини в процесі здійснення цього права. Тому термін “виборче право” вживається у двох основних значеннях: як об’єктивне право і як суб’єктивне право. Як об’єктивне право “виборче право” – це система конституційно-правових норм, які регулюють виборчі відносини, пов’язані з організацією і проведенням

виборів. Виборче право в цьому значенні є одним з основних інститутів конституційного права України. Як суб'єктивне право “виборче право” означає можливість громадян України брати участь у формуванні органів державної влади і органів місцевого самоврядування та обиратися до них.

Разом з тим варто відмітити, що питання юридичної природи виборчого права являються, з поміж іншого, найбільш невивченими в сучасній дослідницькій літературі. До цієї проблеми в 19-му на початку 20-го століття звертались такі відомі конституціоналісти, як Леон Дюгі, Олександр Дайсі, Георг Еллінек, Б.Н. Чичерін, В.М. Гессен та інші. Вони стверджували, що юридична природа виборчого права базується на природньо-правовій основі та розглядали виборчі права як права громадян по відношенню до держави[1, с. 78].

Особливу увагу цій проблемі приділяв вчений-правознавець М.І. Лазаревський. Однак, в праці “Конституційне право” [2], зробивши цікавий аналіз, він так і не дійшов кінцевого висновку про сутність юридичного розуміння виборчого права: має воно природньо-правове походження чи позитивно-правове, участь у виборах – це суб'єктивне право громадянина чи покладений на нього державою юридичний обов'язок?

З появою вимог загального виборчого права виникає новий підхід до аналізу юридичної природи виборчого права, сутність якої в тому, що кожен виборець має право на активну участь в політичному житті країни. З цієї точки зору виборчі права являються, ніби, природженим правом людини та громадянина. Але ці проблеми надовго зникли з поля зору вчених, як і загалом аналіз виборчого права, в силу відомих змін в державному устрої країни на початку 20-го століття. І це природньо, оскільки в радянський період питання юридичної природи виборчого права, як такі, не ставились, і взагалі вивчення цієї проблеми не стимулювалось державою тому, що виводило дослідників на питання про права і свободи людини і громадянина в радянському суспільстві.

Незважаючи на те, що в радянський період фундаментальних праць з виборчого права, в тому числі його юридичної природи, так і не з'явилося, цією проблемою цікавились такі вчені, як: М.А. Рейснер, А.І. Кім, В.В. Маклаков, В.В. Альхіменко та інші.

В наш час окремі питання виборчого права, його юридичної природи досліджувались в роботах В.Ф. Погорілка, М.І. Ставнійчук, Ю.Б. Ключковського, О.М. Стаднік та інших. Автори стверджують, що в демократичних державах проведення виборів направлено на функ-

ціональну діяльність управління суспільством і державою на основі повноважень, якими наділений конкретний представницький орган. А, отже, предметом виборчого права являються суспільні відносини, які виникають у сфері організації і проведення виборів в органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Деякі дослідники вважають, що підхід до визначення природи виборчого права залишається повністю позитивістським, абсолютно ігноруючи природньо-правові основи природи виборчого права [3, с. 21]. Згідно цієї теорії участь у виборах є здійсненням відповідної посади, служби, суспільної функції, законом покладеної на ту чи іншу особу. Більше того, право на практиці перетворювалось в “почесний” обов’язок, хоч ніде в офіційних нормативно-правових актах такий обов’язок не закріплювався.

Між тим, необхідно зазначити, що виборче право належить до категорії політико-правових явищ, які існують в суміжній сфері публічної політики і публічного права. У зв’язку з цим звертаємо увагу на пріоритетність політико-правового підходу до аналізу юридичної природи виборчого права.

Вважаємо, що політико-правовий підхід, який в силу сучасних явищ, таких як: ротація влади та її наступництво, політична свобода людини, зміст політичної правосуб’єктності відноситься до категорії публічного політичного права. Вибори розглядаються як політична цінність, політичне волевиявлення громадян, а фундаментальні засади виборчого процесу відображають демократичну природу виборів як політичного інституту народовладдя. В демократичних державах через вибори формуються органи державної влади та органи місцевого самоврядування для функціональної діяльності по управлінню суспільством і державою на підставі повноважень, якими наділений законом конкретний представницький орган.

Звісно така ситуація виникла не одразу. Вважається, що в процесі виборів все-таки формуються не політично владні структури, делегуються депутатам не владні політичні повноваження, а право працювати в системі управління державою, в системі місцевого самоврядування. В такому випадку першість отримують функціональні характеристики конкретного органу, а не його владна, а тим більше політична складова. Саме в такому підході запорука юридизації відносин, які характеризують предмет виборчого права.

Таким чином, аналіз еволюції природи виборчого права від позитивістської до політико-правової дає підстави стверджувати, що в процесі реалізації виборчого права поєднується як здійснення природнього

права так і виконання суспільного обов'язку. Разом з тим вважаємо, що позитивістський підхід принижує роль людини і утверджує примат держави над людиною. І, навпаки, природньо-правова природа виборчого права проявляється в можливості здійснювати владу народом країни не тому, що він наділений цією владою юридичним законом, а тому, що це його природній стан і невід'ємне право.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

1. Белоновский В.Н. Электоральное право Российской Федерации. М.: РГГУ, 2010. 1070 с.
2. Лазаревський М.І. Конституційне право. М., 1911. Ч.3. Отд. 1: Виборче право. Гл. 1. С. 257-262
3. Представницька демократія і електорально-правова культура / Заг. ред. і введ. Ю.А. Веденєєва, В.В. Смірнова. М., 1997. – 224 с.